

Илмий янгилик сифатида қуйидагиларни шакллантириш керак:

- тадбиркорлик компетентлигини шакллантиришга методологик ёндашишларни асослаш;

- “тадбиркорлик компетентлиги” тушунчасини асосий тавсифлари (хусусиятлари) ва тузилишини (структурасини) миллий қадриятларимиз асосида мувофиқлаштириш;

- тадбиркорлик компетентлиги шакллантиришни таъминловчи педагогик шартлар тўпламини аниқлаш;

- тадбиркорлик компетентлигини шакллантириш моделини ишлаб чиқиш ва бунни амалиётда қўллаш;

- бўлажак иқтисодчи талабаларга тадбиркорлик компетентлигини асосий мезонлари ва кўрсаткичларини очиқ бериш кабилар хизмат қилади.

Илмий янгилик бўлиб хизмат қилувчи асосий гипотеза қуйидагилардан иборат. Бўлажак иқтисодчиларда тадбиркорлик компетентлигини шакллантириш янада самаралироқ бўлади агарда тизимли, рефлексив, културологик ёндашиш асосида қуйидаги педагогик шартлар тўплами орқали тадбиркорлик компетентлигини шакллантириш модели ишлаб чиқилса ва амалга оширилса:

а) тадбиркорлик компетентлигини шакллантиришни самарали курсини ишлаб чиқиш ва ўқув жараёнига киритиш;

б) амалий-интеграллашган ўқитишда тадбиркорлик проектини тузишни ташкил этиш;

в) тадбиркорлик ҳолатларини проектлаш жараёнида ҳолат марказида рефлексив кросс-технологияларни қўллаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикасининг Қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда.

2. Сэй Ж.Б. Трактаты политической экономики. М.: Экономика. 1985. 55 с.

3. Ходиев Б.Ю., Қосимова М.С., Самадов А.Н. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик. Т.: ТДИУ, 2010. 260 с.

BOSHLANG`ICH SINIF O`QITUVCHISINING IQTIDORLI BOLALAR BILAN ISHLASH MALAKASI

Anotatsiya. Ushbu maqolada, bugungi kunda iqtidorli bolalarni tarbiyalash muammosi tez o'zgaruvchan dunyoning yangi sharoitlari va talablari bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu ma'lum bir faoliyat sohasida aniq qobiliyatli odamlar uchun maqsadli ta'limni tashkil etish g'oyasini ilgari surmoqda sog'liqni saqlash tashkilotining qaroriga binoan, iqtidorli bolalar voyaga etmagan huquqbuzarlar va alkogolizm bilan shug'ullanadigan bolalar bilan birga «xavf guruhiga» kiritilganilgikengtaxlilqilingan.

Kalitso'zlar: iqtidorli bolalar, zamonaviy maktab, umumiy qobiliyat, xulq-atvor.

M.C. Бахрамова
Школа № 52, Андижан
xijraneldarovna@mail.ru

УМЕНИЕ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПРИ РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ

Аннотация. В этой статье рассматривается задача воспитания талантливых детей сегодня напрямую связана с новыми условиями и требованиями быстро меняющегося мира, что привело к идее создания целевого образования для людей с особыми способностями в определенной сфере деятельности. Согласно решению организации здравоохранения, существует широко распространенный анализ того, что одаренные дети включены в «группу риска» с несовершеннолетними правонарушителями и дети с алкоголизмом.

Ключевые слова: одаренные дети, современная школа, общие способности и поведение.

Zamonaviy ta'lim uning ustuvor maqsadi sifatida o'quvchining shaxsini ta'limning asosiy sub'ekti sifatida tan olishni talab qiladi. Ushbu maqsadni belgilash jamiyat uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan iqtidorli bolalar haqida gap ketganda muhimdir. Zamonaviy ta'limni rivojlantirish tadqiqotchilari B. M. BimBad, B. S. Gershunskiy, V. I. Zagvyazinskiy, V. A. Karakovskiy, M. M. Potashnik va boshqalar maktab, o'qituvchilar hozirgi kunda butun ta'lim berish muammosiga duch keldilar deb ishonishadi. dunyo va o'zi bilan uyg'unlikda axloqiy shaxs. Bundan tashqari, yerdagi hayotning inson ongiga bog'liqligi tobora ravshan bo'lmoqda. Zamonaviy maktab uchun iqtidorli bolalarni o'qitish, rivojlantirish va tarbiyalash masalalari alohida ahamiyatga ega deb ta'kidlash mumkin. Bugungi kunda bunday bolalarni tarbiyalash muammosi tez o'zgaruvchan dunyoning yangi sharoitlari va talablari bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu ma'lum bir faoliyat sohasida aniq qobiliyatli odamlar uchun maqsadli ta'limni tashkil etish g'oyasini keltirib chiqardi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining qaroriga binoan, iqtidorli bolalar voyaga etmagan huquqbuzarlar va alkogolizm bilan shug'ullanadigan bolalar bilan birga «xavf guruhiga» kiritilgan. Ularga maxsus individual dasturlar, maxsus o'qitilgan o'qituvchilar, maxsus maktablar kerak (ular biladigan va iqtidorli bolaning xususiyatlari va muammolarini hisobga oladigan, u erda uning qobiliyati va qobiliyatiga qarab rivojlanadi) [1]. Iqtidorli talabalar tadqiqotchilaridan so'ng, biz maktabda bunday o'quvchilarning uchta guruhini ajratib turamiz [2] aqliy qobiliyatlarning rivojlanish darajasi juda yuqori bo'lgan, o'rtacha darajadan aniq bo'lgan maktab o'quvchilari; maqsadga erishishda ijodiy yondashuv va

qat'iyatlilik. Bu bolalarda rivojlangan adolat tuyg'usi va juda keng shaxsiy qadriyat tizimlari mavjud.

Maktab o'quvchilari ma'lum bir bilim sohasidagi maxsus aqliy qobiliyatli belgilarga ega, ma'lum bir faoliyat turiga jalb qilishni afzal ko'rishadi, lekin atrofdagi his-tuyg'ularning nutqiy bo'lmagan ko'rinishlariga haddan tashqari moyil bo'lishadi, ko'pincha aksiliyatli xatti-harakatlar bilan. Ba'zi sabablarga ko'ra o'qishda muvaffaqiyatga erishmagan, ammo aniq bilim faoliyati, o'ziga xos aqliy zehniyati, favqulodda aqliy zaxiralari, ijodkorligi, samarali fikrlashi va etakchilik qobiliyatiga ega bo'lgan o'quvchilar. Psixologik va pedagogik fikrning hozirgi rivojlanish bosqichidagi qobiliyatni og'ishning o'ziga xos turi deb hisoblash mumkin, ya'ni iqtidorli bolalar ko'p hollarda sapmalarning tashuvchisi bo'lib ko'rinadi va bu ular bilan ishlashda juda ko'p muammolarni keltirib chiqaradi. Nima uchun iqtidorli bolalar "nogiron bolalar"?

Bolaning umumiy qobiliyatiga bog'liq bo'lgan muammoli masalalarni ko'rib chiqing va shubhasiz mavjud bo'lgan asl rivojlanayotgan shaxsning ijobiy fazilatlarining teskari tomoni hisoblanadi. Mavjud muammolarning birinchi guruhi iqtidorli bolaning salbiy shaxs-xulq-atvor jihatlari bilan bog'liq bo'lib, ular orasida quyidagilarni qayd etish mumkin:

egotsentrizm va boshqa odamning nuqtai nazarida tura olmaslik, ayniqsa u intellektual jihatdan zaif bo'lsa;

o'quv dasturi zerikarli va qiziqmasa maktabga dushmanlik;

qobiliyatli bola intellektual intilishlarni afzal ko'rganligi sababli, tengdoshlariga nisbatan jismoniy rivojlanishdagi sustlik;

muloqot madaniyati va suhbatdoshning fikrini tugatish istagi yo'qligi, chunki u birinchi so'zlardan boshlab muammoning mohiyatini tushunadi;

suhbatdoshni suhbat davomida to'xtatish va tuzatish istagi, agar u mantiqiy xatoga yo'l qo'ysa yoki so'zlarga urg'u bermasa;

kelishmovchilik va murosaga kelmaslik qobiliyati tufayli nizoda doimo to'g'ri bo'lishni istash;

-tengdoshlariga buyruq berish istagi - aks holda ular bilan zerikib qoladi.

Ushbu muammolar yoki boshqacha qilib aytganda, iqtidorli bolaning o'ziga jalb qilmaydigan shaxsiy xususiyatlari, ijtimoiy-psixologik qiyinchiliklar majmuasini keltirib chiqaradi, bu esa o'qituvchining bunday bola bilan ishlashini qiyinlashtiradi, ko'pincha noto'g'ri ishlaydigan alomatlariga olib keladi. Ijtimoiy-psixologik, kommunikativ qiyinchiliklarni quyidagicha ta'riflash mumkin.

Iqtidorli bolalarning ijtimoiy-psixologik muammolari ko'pincha o'qituvchilar va maktab psixologlariga yaxshi tanish bo'lgan, masalan, asatsional va tajovuzkor xatti-harakatlar shaklida namoyon bo'ladi. Bolaning tengdoshlari bilan munosabatlariga, munosabatlardan noroziligiga va uning muhim ehtiyojlarini - faoliyatda, qobiliyatlarini namoyish etishda, etakchilikda va hokazolarga qarshi norozilik namoyishiy uyushqoqlik, mudofaa tajovuzi ko'rinishida bo'lishi mumkin. Bunday bola o'zini yomon tutadi, boshqalarning xatti-harakatlari va baholariga shafqatsiz va shafqatsiz munosabatda bo'ladi, o'zini shafqatsiz, hatto asotsial harakatlarga yo'l qo'yadi: narsalarni buzadi, qasam ichadi, janjal qiladi va hokazo.

Maktab amaliyotida ko'pincha iqtidorli bolaning tabiiy namoyonliklari va ehtiyojlarini bostirish holatiga qarama-qarshi ijtimoiy-psixologik reaksiyasini uchratish mumkin: o'ziga, o'z xayollari va orzulari dunyosiga tushish, letargiya, letargiya, aloqalarga qiziqishning yo'qligi. Depressiv xatti-harakatlar namoyish xususiyatlarini ham o'z ichiga olishi mumkin. Bunday ijtimoiy-psixologik namoyon bo'lishning jiddiy sabablaridan biri bolaning bevosita ijtimoiy muhitidan, uning muhim psixologik ehtiyojlaridan uzoq vaqt davomida mahrum bo'lish (siqilish, norozilik).

Ijtimoiy-psixologik muammolarning yana bir sababi bolada aloqa etishmasligi. Iqtidorli bolalar boshqalarga qaraganda ko'proq duch kelishadi. Uning kelib chiqishi ko'pincha

bolalarning maktabgacha o'tmishida, shu bilan birga mehribon ota-onalar ular uchun yaratgan kam muhitda yotadi.

Muammolarning biri shundaki, iqtidorli bolalarni rivojlantirish va o'qitish zarurati va o'qituvchilarning iqtidorli bolalar bilan ishlash uchun nazariy va amaliy tayyorgarligi etarli emasligi o'rtasidagi ziddiyat tobora haqiqatga aylanib bormoqda. Ushbu qarama-qarshilik asosida iqtidorli bolalarni umumta'lim maktabida rivojlantirish va o'qitish uchun psixologik-pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat muammo tug'iladi. Yuqorida aytilganlarning barchasini hisobga olgan holda, biz qobiliyatli bolalarning noto'g'ri ishlashining eng keng tarqalgan xususiyatlarini ta'kidlaymiz [3]. Bu:

- ruhda yaqin do'stlar topishda qiyinchiliklar;
- tengdoshlarning o'yinlari va ko'ngil ochishlarida ishtirok etish muammolari;
- muvofiqlik muammolari, ya'ni boshqalarnikiga o'xshab ko'rinishga, shaxsiyatidan voz kechishga harakat qilish;
- koinot va taqdir muammolariga juda erta qiziqish;
- rivojlanish disinxroniyasi, o'qishga bo'lgan qiziqishni yo'qotish sababi sifatida.

Aytilganlarning barchasidan, bolalarning qobiliyati anomal jarayon bo'lib tuyulishi mumkin va har doim unga turli xil qiyinchiliklar hamroh bo'ladi. Bu unday emas. Iqtidorli bola - bu boshqacha tarzda rivojlanadigan bola, u ushbu toifadagi o'quvchilar bilan ishlashda asosiy muammolardan tarkib topgan munosabatlarning normalarini, boshqa o'quv dasturlarini o'zgartirishni talab qiladi.

Bunday bolani o'z vaqtida "payqash" juda qiyin. Bolani ma'lum vaqt ichida "qobiliyatli" yoki "qobiliyatsiz" deb aniqlash uning taqdiriga sun'iy ravishda aralashishni anglatadi, bu uning subyektiv umidlarini oldindan belgilab beradi. Shuni esda tutish kerakki, turli xil bolalarning qobiliyatlari ko'proq yoki kamroq aniq shaklda ifodalanishi mumkin. Bolaning xatti-harakatlarini tahlil qilayotganda, o'qituvchi bolalarning qobiliyatlarini hali ko'rmagan bolalar borligini yodda tutishi kerak.

Bolalik davrida namoyon bo'lgan qobiliyat belgilari, hatto eng maqbul sharoitlarda ham asta-sekin yo'q bo'lib ketishi mumkinligini hisobga olish kerak. Bola psixologiyasida "qobiliyatdan o'lish" atamasi mavjud, demping turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Ulardan biri qobiliyat tuzilishida ijodiy tarkibiy qismning etishmasligi. Mumkin bo'lgan boshqa sabab, bola o'z vaqtida tayyorlanmagan tashqi sharoitlarning o'zgarishi bilan bog'liq. Bu ko'pincha iqtidorli bolani yanada rivojlantirish ehtiyojlari bilan aralash sinfda o'qish va ta'lim shartlariga mos kelmasligi tufayli ro'y beradi.

O'zining ta'lim tizimiga ega bo'lgan maktab, agar ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan xayrixoh rivojlanish usuli bo'lmasa, iqtidorli bolalarning iste'dodini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Agar bolaga o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berilmasa, "susayish" ehtimoli ko'proq bo'lib, maktabga nisbatan adovat, o'quv natijalarining pasayishi, real bo'lmagan maqsadlar, murosasizlik va boshqalar [4]. Umuman olganda, o'rta maktabda iqtidorli bolalar bilan ishlashda asosiy muammolar quyidagicha shakllantirilishi mumkin.

Iqtidorni tashxislay olmaslik.

uslubiy adabiyotlarning etishmasligi.

Bunday bolalar bilan ishlash uchun vaqt etishmasligi.

Talabalarning ish yuki.

Talabalar tomonidan mavzu bo'yicha bilimlarni kengaytirishning ahamiyati to'g'risida tushuncha yo'qligi. Aniqlangan barcha muammolar nostandart, iqtidorli talabalar bilan ishlash dasturlarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Shu munosabat bilan quyidagi fikrlarni aniqlash mumkin. Rossiyadagi zamonaviy ta'lim tizimi iqtidorli va iqtidorli bolalar bilan ishlashga tayyor bo'lgan o'qituvchilarning aniq etishmasligini boshdan kechirmoqda. O'qituvchilar tayyorlashning predmetga yo'naltirilganligi, universitetlarda psixologik va pedagogik fanlarni o'rganishga ajratilgan soatlarning qisqarishi, albatta, kelajakdagi o'qituvchilarning o'quv

jarayonini to'g'ri farqlash va turli xil qobiliyatli bolalar uchun individual rivojlanish rejalarini tuzish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam bermaydi. Shu bilan birga, iqtidorni qo'llab-quvvatlash muammosini hal qilish mamlakatning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirish bilan bog'liq.

Iqtidorli bola bilan ishlash bo'yicha pedagogik tavsiyalar sifatida quyidagilarni shakllantirish mumkin:

Bolaning o'z-o'zini tarbiyalashi, moyilligi (gumanitar, matematik, tabiiy-ilmiy, musiqiy va boshqalar), bolaning aqliy xususiyatlarini hisobga olgan holda dars rejasini tuzing.

Eng murakkab va chalkash masalalar bo'yicha maslahat uchun mavzularni aniqlang.

Ma'lum vaqt oralig'ida bolaning mavzusiga oid hisobot shaklini (testlar, savollar va hk) tanlang.

Bolaga: mavzuning nomi, mavzuni o'rganish rejasi, o'rganishi kerak bo'lgan asosiy savollar, tushunchalar va atamalarni bering; amaliy ish, kerakli adabiyotlar ro'yxati, nazorat shakllari, o'z-o'zini tekshirish uchun topshiriqlar.

O'qituvchi samimiy va sezgir bo'lishi, bolaning psixologik xususiyatlarini inobatga olishi, ijodiy va samarali fikrlashiga undashi, tanlangan mavzuni chuqur o'rganishga intilishi kerak.

Iqtidorli bolalarning yuqoridagi barcha xususiyatlarini inobatga olgan holda, o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, bunday bolani har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun individual yo'nalish ishlab chiqish kerak. Buning uchun iqtidorli bola bilan ishlaydigan o'qituvchidan yuqori kasbiy mahorat talab etiladi.

O'qituvchilarga ushbu shaxsiy va kasbiy fazilatlarni uch jihatdan rivojlantirishga yordam berish mumkin:

o'qitish orqali - o'zimiz va boshqalar haqida tushunchaga ega bo'lish;

O'quv jarayonlari, rivojlanish jarayonlari va har xil qobiliyat turlarining xususiyatlari to'g'risida bilim berish;

samarali mashq qilish va individual dasturlarni yaratish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatish.

Iqtidorli va oddiy o'qituvchilar uchun maxsus o'qitilgan o'qituvchilar uchun o'qitish metodikasi deyarli bir xil: sezilarli farq faoliyat turlariga vaqtni taqsimlashdan iborat. O'qituvchining iqtidorli bolalar bilan ishlashi juda murakkab va hech qachon tugallanmaydigan jarayon. Bu o'qituvchilar va o'qituvchilardan shaxsiy o'sishni, iqtidorli odamlarning psixologiyasi va ularni o'qitish sohasidagi yaxshi, doimiy ravishda yangilanib turadigan bilimlarni, shuningdek psixologlar, boshqa o'qituvchilar, ma'muriyat va, albatta, iqtidorli ota-onalar bilan yaqin hamkorlikni talab qiladi.

Iqtidorli bolalarning yuqoridagi barcha xususiyatlarini inobatga olgan holda, o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, bunday bolani har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun individual yo'nalish ishlab chiqish kerak. Buning uchun iqtidorli bola bilan ishlaydigan o'qituvchidan yuqori kasbiy mahorat talab etiladi. O'qituvchilarga ushbu shaxsiy va kasbiy fazilatlarni uch jihatdan rivojlantirishga yordam berish mumkin:

o'qitish orqali - o'zimiz va boshqalar haqida tushunchaga ega bo'lish;

O'quv jarayonlari, rivojlanish jarayonlari va har xil qobiliyat turlarining xususiyatlari to'g'risida bilim berish;

samarali mashq qilish va individual dasturlarni yaratish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatish.

Iqtidorli va oddiy o'qituvchilar uchun maxsus o'qitilgan o'qituvchilar uchun o'qitish metodikasi deyarli bir xil: sezilarli farq faoliyat turlariga vaqtni taqsimlashdan iborat. Umuman olganda, amaliy haqiqat maktabda iqtidorli bolalarning shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga oladigan darsliklar va dasturlarga alohida ehtiyoj mavjudligi ham ta'kidlanadi. Dasturlarda iqtidorli bolani darsdan tashqarida targ'ib qilishning alternativ

usullari ko'rsatilmagan. Shu sababli, qo'shimcha ta'lim tizimi iqtidorli bolaning rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Maktabdan tashqari to'garaklar, studiyalar, ijodiy ustaxonalar (ehtimol bu erda asosiy rol madaniy muassasalarga tegishli) maktab o'quv dasturidan tashqarida bo'lgan qiziqishlarni amalga oshirishga imkon beradi.

O'qituvchining iqtidorli bolalar bilan ishlashi juda murakkab va hech qachon tugallanmaydigan jarayon. Bu o'qituvchilar va o'qituvchilardan shaxsiy o'sishni, iqtidorli odamlarning psixologiyasi va ularni o'qitish sohasidagi yaxshi, doimiy ravishda yangilanib turadigan bilimlarni, shuningdek psixologlar, boshqa o'qituvchilar, ma'muriyat va, albatta, iqtidorli ota-onalar bilan yaqin hamkorlikni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. *Matyushkin A.M., Yakovleva E.L.* Iqtidorli o'qituvchi [Matn] / A.M. Matyushkin, E.L. Yakovleva. M., 1991 yil.

2. *Molokov D.S.* Iqtidorli bolalar bilan chet elda ishlash uchun o'qituvchilarni tayyorlash / Elektron resurs. Kirish tartibi: [<http://www.eaicy-dar.ru/stati/Statya6.html>]

3. Maktabdagi iqtidorli bolalar (ish tajribasidan) // "Maktabdagi o'qituvchi" №3, 2010 yil // Elektron manba. Kirish tartibi: [http://intellektsystem.ru/articles_1_71.html]

4. Iqtidorli bolalar muammolari va ularni ijtimoiy-pedagogik faoliyat doirasida hal qilish yo'llari // Elektron manba. Kirish tartibi: [<http://www.kursx.ru/psy86.html>].

М. Зокирова, М. Джалолова
ФДУ

ИНТЕРАКТИВ УСУЛЛАРНИ ҚЎЛЛАШДА ЎЗЛАШТИРИШНИНГ ИНДИВИДУАЛ ХУСУСИЯТЛАРИНИ ҲИСОБГА ОЛИШ

Аннотация. Мақолада интерактив усулларни қўллаш жараёнида педагог кадрлар ҳар бир талаба ёшларнинг индивидуал хусусиятларини инобатга олишлари ва таълим жараёнида интерфаол усулларни қўллашлари, Интерактив усулда ўқитилганда ўзлаштиришда турли усулларга таянадиган кишиларнинг индивидуал хусусиятларидан келиб чиқиб ўзлаштириш имкониятини бериши баён этилган.

Калит сўзлар: интерактив, индивидуал, таълим тажриба, материал, педогог, креатив, талаба, абстракт, технология.

М. Закирова, М. Джалолова
ФГУ

УЧЕТ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ОСВОЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ

Аннотация. В статье утверждается, что преподавательский состав должен учитывать индивидуальные особенности каждого учащегося при использовании интерактивных методов использования интерактивных методов в процессе обучения, предоставляя им возможность учиться на основе тех, кто полагается на различные методы обучения во время взаимодействия. Был сделан.